

Valentijn Dhaenens vertolkt stemmen uit *DeKleineOorlog*

Een ongehoorde kreet om hulp

‘Iemand tikt op uw schouder en zegt “Kom, naar de oorlog.” Dus ge gaat.’ De logica van een oorlog is onwaarschijnlijk simpel. En onwaarschijnlijk complex. Valentijn Dhaenens vertaalt die paradox in een meerstemmige voorstelling met pijnlijke dissonanten.

Waarvoor zou ú vandaag de wapens opnemen? Letterlijk het eigen lijf in de strijd werpen? Wie zichzelf de vraag serieus stelt, komt hoogstwaarschijnlijk uit bij: zelfbehoud, de verdediging van geliefden, bezit. Grotere concepten als God, bloed, vaderland? Daar lachen we in deze onttoverde tijd een beetje meewarig mee. Zie die Amerikanen gaan, met hun patriottisch fanatisme en hun God. Maar er is ook iets treurigs aan dat lachen. Dat punt waar het individu zich verliest in het grotere geheel, kennen wij dat nog? ‘Librement je donne ma vie pour la patrie.’ Is dat prachtig? Of ridicuul?

Die spanning tussen het individuele en het collectieve legt Valentijn Dhaenens adembenemend bloot in *DeKleineOorlog*. Honderd jaar geleden waren het niet de Amerikanen, maar eenvoudige jongens uit een patattenstreek die zich lieten meevoeren op golven oorlogsretoriek. Over die retoriek maakte Dhaenens eerder *DeGroteMond*. Nu zet hij in *DeKleineOorlog* realiteit tegenover retoriek. Die realiteit verschijnt als een verbitterde frontverpleegster (Dhaenens) die koel, zakelijk bijna, de waanzin beschrijft die ze dagelijks onder ogen krijgt. Zij waakt bij de gewonden maar haar zingen klinkt kil – liefdesliedjes van thuis zijn het, op het ritme van de klappen die ze krijgt. In een wrange reflex van solidariteit met de hompen vlees in de bedden is ze zelf ontmenselijkt. Ze lijkt verdacht goed op de mannen die haar omringen: schimmen zijn het, identieke individuen opgegaan in het collectief dat ‘kanonnenvlees’ heet. Die virtueel vormgegeven figuren worden wakker in de realiteit die oorlog heet, maar krijgen geen gehoor. Niet alleen omdat hun ledematen ontbreken, hun tong verlamd is, ze enkel in eigen hoofd kunnen schreeuwen om hulp. Ook omdat hun realiteit botst met de romantische oorlogsillusie die aan het thuisfront leeft – met dank aan de propaganda van religieuze en profane autoriteiten. Zij die aanvallen zijn altijd de dappersten, dat zei Attila de Hun al. Er is niet veel veranderd.

Waarvoor zou ú vandaag de wapens opnemen? Er zou iets te zeggen vallen voor een nieuwe heroïek, in een tijd waarin werkelijk niets ons uit onze apathische verlamming lijkt te kunnen halen. Maar Dhaenens toont meedogenloos hoezeer die opgedrongen zingeving een leugen is. ‘Je bent gemaakt uit liefde en ik kwam naar deze verschrikkelijke plek uit liefde,’ schrijft een vader aan zijn ongeboren kind. Dat is het ergste: het (zelf)bedrog dat oorlogszucht inkleedt als liefde. Dhaenens stemmen verdwijnen stuk voor stuk in een stille nacht met verwrongen ruis. ‘Help me’, klinkt nog de innerlijke stem van een verlamde man. Help ons, allemaal.

***DeKleineOorlog*, op dinsdag 26 en woensdag 27 november in deSingel, Antwerpen. Info: www.skagen.be.**

De waanzin van de oorlog kan niet vaak genoeg getoond worden

Na de oorlogsfeiten bezien vanuit de visies van generaals en politici kwamen vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw steeds meer de getuigenissen van gewone mensen aan de orde. De *oral history* maakte opgang. Vorig jaar maakte de Duitse documentairmaker Jan Peter, in het kader van de herdenking van het begin van de Eerste Wereldoorlog een fascinerende internationale coproductie over het enorme leed dat van 1914 tot en met 1918 over de wereld werd uitgestort. Zowel qua inhoud als de vorm waren de getuigenissen van soldaten, verpleegsters en andere betrokkenen indrukwekkend om te zien.

Kan de Vlaming Valentijn Dhaenens daar in zijn eentje nog wat tegenover stellen, daar nog verder aan bijdragen? Zeker. Vanaf de tijd van Atilla de Hun hebben we nog weinig vooruitgang geboekt als het gaat om de manier waarop we conflicten oplossen. In zijn eenmansvoorstelling *De kleine oorlog* - geproduceerd door SKaGeN en op de flyer als *De Kleine OorloG* geschreven als een logisch vervolg van de voorstelling DegrotemonD - klaagt hij, onder het motto *Hoe zacht en eervol te sterven voor je vaderland*, opnieuw de waanzin van het oorlogvoeren aan en heeft daar voor een bijzondere theatrale vorm bedacht.

Als het licht in de bovenzaal van de Toneelschuur afneemt, licht op het projectiescherm, dat het grootste deel van het podium in beslag neemt, een persoon naast een ziekenhuisbed. Verderop staat een telefoon op een kastje en daarnaast horen we een eentonig, zich steeds herhalend gehum. Een voice over leidt het onderwerp in. De stem spreekt over de vrijheid, die zo bijzonder is, vooral voor de leiders met hun goedgebekte grote monden, maar minder voor de soldaten die hun praatjes moeten waarmaken.

Na deze inleiding wordt het bed weggereden en zien we een verpleegster in een kaki kleurig uniform die het bed met daarin een videoweergave van een gewonde man voor het projectiescherm neerzet en op ingetogen wijze het aangrijpende lied *Nature boy* voor hem zingt, dat als volgt begint:

*There was a boy
A very strange enchanted boy
They say he wandered very far
Very far, over land and sea*

De waanzin van de oorlog in een lied over het wonder van de liefde. Daarmee kan de voorstelling al niet meer stuk.

De verpleegster, uitstekend neergezet door Dhaenens, vertelt over haar zware werk in het veldhospitaal, waarin dokters met beperkte middelen experimenten en de kans op overleving niet groot is, de minste kans is er in Rusland, over België weet ze geen statistieken. Het is zo'n beetje het enige grapje dat er af kan in een voorstelling die verder sober en verstillend is.

De fascinatie wordt vooral opgewekt door de techniek. Als de verpleegster de gewonde soldaat wil troosten, zien we dat haar hand op het videoscherm naar de borst van de soldaat gaat. Als de telefoon gaat, staat een kloon van de gewonde soldaat op en loopt via het projectiescherm naar de telefoon. Hij zegt tegen zijn moeder dat hij wel weer eens langs komt, maar nog druk bezig is. Hij vertelt niet dat hij een arm mist en blijft na het gesprek op het projectiescherm staan. Het is een actie die verschillende keren herhaald wordt (zie foto van Anne Watthee).

De verpleegster verzorgt de gewonde soldaat op de video die inmiddels twee armen mist en daarmee totaal hulpeloos is. De verpleegster zegt dat de stervenden vaak nog een medaille krijgen die ze dan aan hun voeteneind hangt, zodat ze daar naar kunnen kijken. Het is een voorbeeld van de desolate sfeer waarin de gewonden zo goed en zo kwaad mogelijk overleven. Brieven van geliefden die elders hun heil zoeken versterken dat alleen maar. De lijdens aan een oorlogsneurose, shellshock dan wel

een post traumatische stress stoornis proberen zich te verweren, maar hoeven bij de verpleegster niet met rechtvaardigingen aan te komen. Een lijkenzak is het enige wat er over blijft.

Nogal onnodig was de presentatie van Atila de Hun in een sfeer die vooral de Eerste Wereldoorlog betrof, hoewel in de aftiteling ook vele andere getuigenissen worden genoemd, tot en met een getuigenis van een naar Afghanistan gezonden soldaat uit 2007.

Op het eind staat Dhaenens alleen op het podium om het applaus in ontvangst te nemen. Dan pas wordt echt duidelijk hoe verbluffend geraffineerd de voorstelling in elkaar zat. Het zou heel wat zijn als politieke beleidsmakers hiermee doordrongen zouden worden van de lichtvaardigheid waarmee men jonge mensen de oorlog in stuurt. Voor je het weet voegen we aan de 120 miljoen slachtoffers van 1914 tot 2014 weer de nodige miljoenen toe.

[Hier](#) meer informatie op de site van SKaGeN, [hier](#) de site van de Toneelschuur, met daarop een trailer van de voorstelling, hier de documentaire serie, [hier](#) mijn bespreking van *14-18 Dagboeken uit de Eerste Wereldoorlog*. Ernst Jünger komt daarin als laatste van de dertien geportretteerde personen aan bod, [hier](#) het lied *Nature boy* door de maker Nat King Cole, [hier](#) nog mooier vertolkt door Cher.

Geplaatst door [Rein Swart](#)

Link naar online versie: <http://reinswart.blogspot.nl/2015/04/theaterrecensie-de-kleine-oorlog.html>

Uit: [Theaterkrant.nl](#), dinsdag 30 september 2014

DeKleineOorloG
SkaGeN/Valentijn Dhaenens

Een doffe schreeuw om hulp komt hard aan

Door Tuur Devens gezien 30 september 2014

Zacht en eervol sterven voor het vaderland. Dat was/is in veel oorlogen de leuze, de nobele opdracht die elke soldaat meekrijgt. Maar welke soldaat heeft in godsnaam op het moment waarin hij aan flarden wordt geschoten gedacht dat hij nobel en trots sneuvelt voor volk, vaderland en vrijheid? Deze kleine man, dit slachtoffer op het altaar waarop machthebbers hun strijd laten uitvoeren, komt in de vertelling van Valentijn Dhaenens aan het woord. Dhaenens maakt de gruwel van de oorlog in een klein portret zichtbaar, hoorbaar, voelbaar.

Vorige seizoenen trok Valentijn Dhaenens met De grote mond volle academische zalen, bibliotheken, publieke locaties. Deze voorstelling was een selectie uit toespraken van leiders uit de wereldgeschiedenis. Er zaten donderspeeches tussen die de massa moesten overtuigen om ten strijde te trekken, en achteraf volgden er dan zalvende troostwoorden voor de nabestaanden.

De kleine oorlog focust op een individu uit die massa kanonnenvlees. Wat gaat er door hem heen, waar denkt hij aan, welke emoties en pijnen gieren door zijn lijf. Waarom ligt hij in een veldhospitaal te creperen, waarom al dat lijden voor God, vaderland, volk en vrijheid?

België herdenkt het begin van de Grote Oorlog honderd jaar geleden. Prachtige tentoonstellingen zijn er waarin het leed van de kleine soldaat, van de gewone burger centraal staan, zoals 'Oorlog en Trauma' in Ieper en Gent. Rake romans zijn er verschenen, zoals 'Oorlog en Terpentijn' van Stefan Hertmans. Aan het verhaal van diens opa over zijn soldatenleven aan het IJzerfront moest ik herhaaldelijk denken toen ik Valentijn Dhaenens als verpleegster en als verlamd soldaat aan het werk zag.

Een verpleegster staat naast een bed. Daarop een tv-scherf met een man half onder de dekens. Zij zingt, zij vertelt. Dhaenens weet vanaf de eerste minuut deze vrouw heel subtiel en overtuigend neer te zetten. Zijn wat omfloerste stem gaat bij haar een toontje hoger. Op band spreekt de wat zwaardere stem. Het is het slachtoffer dat spreekt. De hand van de verpleegster gaat naar het hoofd van de zieke. Zij streelt hem, wil hem troosten. Wat later maakt een lichaam zich los van het bed, stapt in zijn operatiehemd op het grote scherm, neemt de telefoon op. Zo volgen nog drie schimmen, het slachtoffer in vier koortsige gedaantes. De ene keer telefoneert hij met zijn moeder, dan met zijn geliefde, zijn vader. Dagelijkse feitjes worden medegedeeld, maar daaronder zit een enorm menselijk leed.

De verpleegster geeft commentaar, legt uit wat er gebeurt, schrijft de brief die een schim dicteert voor zijn kleine broer, zingt een paar liedjes, oorlogs- en wiegenliedjes of 'Riders on the storm' van The Doors. Dhaenens heeft zich gebaseerd op verhalen, brieven, dagboeken van verpleegsters en soldaten, op getuigenissen en verslagen, van Attila de Hun in 451 tot de oorlog in Afghanistan in 2002. Feiten en beschouwingen, psychologische en filosofische mijmeringen over de dood, de fascinatie voor de dood, de horror van een slachveld, de vernietigende kracht van een vijandbeeld, over oorlogsnostalgie en oorlogstrauma, over het posttraumatisch stressyndroom tot de shellshock die een individu compleet gek maakt. Al die gruwelijke aspecten die oorlogen en gewelddadige conflicten te weeg brengen, weet Dhaenens zacht, bijwijlen intiem, te vertellen en ingetogen in beeld te brengen. Een doffe schreeuw om hulp komt zo des te harder aan, 'Stille Nacht' krijgt een extra-dimensie.

Zonder vals sentiment, zonder spektakel, maar subtiel en sober in woord en beeld wordt het individuele lijden van de kleine mens universeel geschetst. Deze vertelling is een treffend monument voor alle slachtoffers van alle oorlogen. Groots in zijn pure kleinheid.

Valentijn Dhaenens vertolkt stemmen uit 'De Kleine Oorlog'

Valentijn Dhaenens laat in *De Kleine Oorlog* dokters, verpleegsters en gewonde soldaten aan het woord. De acteur vertolkt al die personages zelf. PHOTO: LADWILDES

Een ongehoorde kreet om hulp

'Iemand tikt op uw schouder en zegt 'Kom, naar de oorlog.' Dus ge gaat.' De logica van een oorlog is simpel. En complex. Valentijn Dhaenens vertaalt die paradox in een meerstemmige voorstelling met pijnlijke dissonanten.

EVELYNE COUSSENS

Waarvoor zou u vandaag de wapens opnemen? Letterlijk het eigen lijf in de strijd werpen? Wie zichzelf de vraag serieus stelt, komt hoogstwaarschijnlijk uit bij: zelfbehoud, de verdediging van geliefden, bezit.

Grotere concepten als God, bloed, vaderland? Daar lachen we

in deze onttoverde tijd een beetje meewarig mee. Zie die Amerikanen gaan, met hun patriotisch fanatisme en hun God. Maar er is ook iets treurigs aan dat lachen. Dat punt waar het individu zich verliest in het grotere geheel, kennen wij dat nog? 'Librement je donne ma vie pour la patrie.' Is dat prachtig? Of ridicul?

Die spanning tussen het individuele en het collectieve legt Valentijn Dhaenens adembememd bloot in *De Kleine Oorlog*. Honderd jaar geleden waren het niet de Amerikanen, maar eenvoudige jongens uit een patattensreek die zich lieten meevoeren op golven oorlogsretoriek. Over die retoriek maakte Dhaenens eerder *De Grote Mond*.

Nu zet hij in *De Kleine Oorlog* realiteit tegenover retoriek. Die realiteit verschijnt als een verbiterde frontverpleegster (Dhaenens) die koel, zakelijk bijna, de waanzin beschrijft die ze dagelijks onder ogen krijgt. Zij waakt bij de gewonden, maar haar zingen klinkt kil - liefdesliedjes van thuis zijn het, op het ritme van de klappen die ze krijgt.

'Librement je donne ma vie pour la patrie.' Is dat prachtig? Of ridicul?

In een wrange reflex van solidariteit met de hompen vlees in de bedden is de verpleegster zelf onmenselijk. Ze lijkt verdacht goed op de mannen die haar omringen: schimmen zijn het, identieke individuen opgegaan in het collectief dat 'kanonnenvlees' heet. Die virtueel vormgegeven figuren worden wakker in de realiteit die oorlog heet, maar krijgen geen gehoor. Niet alleen omdat hun ledematen ontbreken, hun tong verlamd is, ze enkel in hun eigen hoofd kunnen schreeuwen om hulp. Ook omdat hun realiteit botst met de romantische oorlogssilus die aan het thuisfront leeft - met dank aan de propaganda van religieuze en profane autoriteiten. Zij die aanvallen zijn altijd de dappersten, dat zei Attila de Hun al. Er is niet veel veranderd.

Meedogenloos

Waarvoor zou u vandaag de wapens opnemen? Er zou iets te zeggen vallen voor een nieuwe heroïek, in een tijd waarin werkelijk niets ons uit onze apathische verlamming lijkt te kunnen halen. Maar Dhaenens toont meedogenloos hoezeer die opgedrongen zingeving een leugen is.

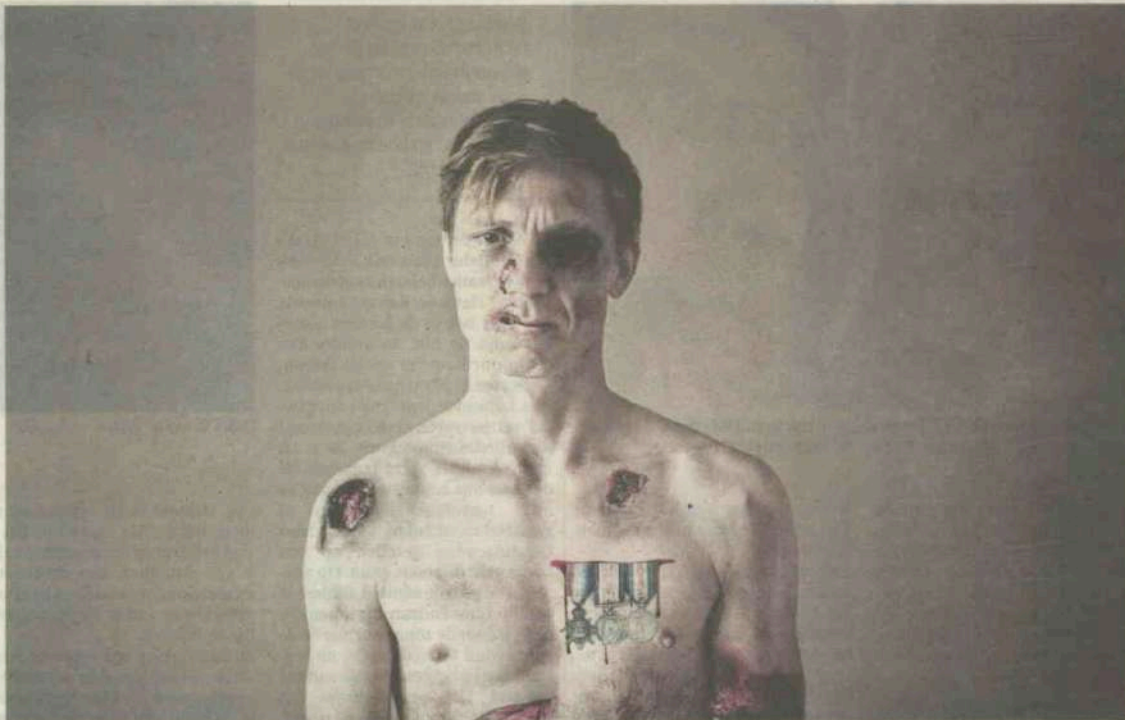
'Je bent gemaakt uit liefde en ik kwam naar deze verschrikkelijke plek uit liefde', schrijft een vader aan zijn ongeboren kind. Dat is het ergste: het (zelf)bedrog dat oorlogszucht inkleedt als liefde. Dhaenens stemmen verdwijnen stuk voor stuk in een stille nacht met verwrongen ruis. 'Help me', klinkt nog de innerlijke stem van een verlamde man. Help ons, allemaal.

De Kleine Oorlog, op 26 en 27 november in deSingel, Antwerpen.
Info: www.skagen.be.

DE STANDAARD
DONDERDAG 28 NOVEMBER 2013

De glimlach van de oorlog

Valentijn Dhaenens maakt door het kleine te belichten de grote oorlog des te absurder. »

THEATER ★★★★★

De Kleine Oorlog

Opnieuw te zien in 2014
www.skagen.be, www.desingel.be

Dat iets honderd jaar geleden is, kan een goede reden zijn om het er eindelijk niet meer over te hebben. Maar zo werkt toerisme niet, laat staan nationalisme en commercie. Graag doen ze ons vergeten dat we eigenlijk al lang niets meer met 14-18 hadden. Waarom zouden we?

Dat is wat Skagen je weer laat beseffen in de monoloog *De Kleine Oorlog*: de volle betekenis van oorlog. Niet met historisch over-

zicht of kanongebulder, maar met iele anekdotiek. Zelden is zoveel gruwel voelbaar gemaakt met zoveel intimiteit.

Alles zit al in de glimlach waarmee Valentijn Dhaenens een verpleegster haar verhaal laat doen. De weerloosheid. De verbetering. De vergoelijking. Het moedeloze aanvaarden van louter lichaam te zijn, desnoods met stukken af. Het is een glimlach die twijfelt tussen troost, leven en dood.

Kaarsrecht staat Dhaenens achter het hospitaalbed waarop hij zelf ligt: de tedere verpleegster en de getroffen soldaat. Dhaenens live en Dhaenens op video.

En uit dat videobeeld zal op het achterdoek een klein legertje aan alter ego's opstaan die elk een ander verhaal vertellen. Met cijfers van overlevingskansen, definitives van oorlog, bijna lieve oorlogswijsjes, zelfs een rede van Attila de Hun.

Samen vormen ze een solokoor dat onze nationale vlag uit de IJ-zervlakte trekt, voor een breder mysterie dat elke oorlog deelt: hoe burgers en soldaten van zichzelf eenzame machines laten maken, en die zielsonthechting toch ervaren als oprecht dienstbetoon aan vrijheid en vaderland. Net door het kleine te belichten, wordt het grote des te

Zelden is zoveel gruwel voelbaar gemaakt met zoveel intimiteit

absurder.

De Kleine Oorlog biedt geen moralisme, veeleer een dubbelbeeld van wat oorlog is. Alles wat het leven het leven maakt, gaat *on hold*, voor velen zelfs voor altijd. En tegelijk blijkt het een veel intensere vorm van bestaan. Valentijn Dhaenens bespeelt die paradox minutieus, in een groots herinneringsmonument.

WOUTER HILLAERT

Theater: 'Maar ik leef'

The Play = DeKleineOorlog

Gezelschap = SKaGeN

In een zin = Het is ijzersterk, sober én dankzij het spel en het filmwerk verrassend vormgegeven theater over de ontembare honger van de mens naar leven in en desnoods sterven voor vrijheid.

Hoogtepunt = De scène waarin de verpleegster voorzichtig haar hand legt op de borstkas van de man in bed. Of die scène waarin 'het koor' Valentijn Dhaenens The Doors' *Riders on the Storm* zingt...

Score = * * * *

Quote = 'Als ik dood ben, wil ik alleen het leven terug. Iets zijn wat over de grond beweegt, en niet dood is. Niemand sterft voor iets.'

Zelfs al borrelt het bloed in hun longen, zijn hun nieren aan flarden geschoten en bestaan hun kaken uit verbrijzelde stukjes bot, ... het enige wat een met kogels doorzeefde soldaat kan denken wanneer hij op de brancard wordt weggedragen, is 'maar ik leef'. Het liefst willen die frontstrijders uit hun veldhospitaalbed kruipen, rechtstaan, de ziekenhuiskamer uitwandelen en blijven leven. Niet voor het vaderland. Maar voor henzelf. Voor hun lief. Hun vader. Hun broer. Of hun kindje dat ze slechts kennen van de stampjes in de moederbuik. Over die ontembare overlevingskracht maakt Valentijn Dhaenens *DeKleineOorlog*, deels geïnspireerd op Dalton Trumbo's anti-oorlogsboek *Johnny got his gun*.

Deze solo is de opvolger van *DeGroteMond*, een indrukwekkende monoloog waarin Dhaenens – geflankeerd door vijf microfoons van verschillende vormen en maten – fragmenten uit wereldberoemde speeches (van de klassieke Grieken over Hitler tot Martin Luther King en Obama) debiteerde en op die manier een ontluisterend beeld schetste van hoe macht en retoriek met elkaar verweven zijn. Dhaenens stond toen in een strak maatpak op de scène. Nu staat hij er op zwarte pumps. Sobere zwarte pumps onder een vaalwit verpleegsterjurkje. Mét verpleegsterkapje. Begint u alvast te grinniken? Daar geeft Dhaenens u tijdens de voorstelling geen kans toe. Ook al is zijn mond kersenrood gekleurd en kijkt hij je met *smokey eyes* aan. De blik in zijn ogen doet je slikken. En die net hoorbare, tedere trilling in zijn stem maakt zijn vertolking van een door oorlogsellende geharde verpleegster ontstellend sterk. Dhaenens wordt in deze voorstelling niet omringd door een serie microfoons maar door zichzelf. Een vijftal keer. Op de kale scène staat een toneelvoerbreed projectiescherm dat net zo groot is als Dhaenens. Voor dat scherm staat een ziekenhuisbed. We bevinden ons in de kamer van een stervende soldaat die samen met de verpleegster terugblijkt op zijn leven en het waarom van de oorlog. Dhaenens speelt vlotjes met zichzelf. Al gooide de computer tijdens de première roet in het eten door te crashen. Dat Dhaenens na die crash ogenschijnlijk moeiteloos terug in het spel dook en zijn publiek meenam, zegt evenwel alles over de innemende kwaliteit van deze monoloog.

Dit zou belegen toneel over *Den Grooten Oorlog* kunnen zijn. Maar dat is het niet. Het is ijzersterk, sober én dankzij het spel en het filmwerk verrassend theater over de ontembare honger van de mens naar leven in en desnoods sterven voor vrijheid. En over hoe diezelfde mens kapot gestreden op zijn sterfbed ligt en inziet dat vrijheid niet al strijdend te pakken is. Maar al levend te midden je geliefden.

Smaakmaker: [Interview](#) met Valentijn Dhaenens over de voorstelling en reportage over *DeGroteMond*, de vorige succesmonoloog van Dhaenens:

© Els Van Steenberghe

* * * *

Gezien: DeKleineOorlog

Door: SKaGeN

In: CCMaasmechelen, 19/9

Nog te zien in: Hasselt 30/9, Genk 1/10 & 2/10, Maastricht 4/11.

Indringende toneelsolo die nog lang nazindert.

Vanaf 2009 verrast de Vlaamse acteur Valentijn Dhaenens binnen- en buitenland met zijn monoloog *DegrotemonD*, over speeches van veelal oorlogszuchtige wereldleiders, mensenmengers zeg maar. Uit die voorstelling ontstond het idee voor zijn nieuwe theatersolo *DeKleineOorlog*, waarin hij de slachtoffers van die volksmennerij belicht: de miljoenen die als kanonnenvlees geslachtodferd worden.

Dat doet hij niet door geweld te etaleren of zwaar verminkte lichamen te tonen. Daarvoor zit zijn solo te intelligent en theatraal goed gecomponeerd in elkaar. Dhaenens stapt in de rol van frontverpleegster die met een innemende glimlach vertelt over haar werk en daarbij af en toe een gevoelig of opbeurend lied zingt. De glimlach van de Mona Lisa in het beroep van Florence Nightingale. Hij beweegt minimaal en zijn spreektempo is rustig en beheerst, alsof hij de ellende en paniek van de slachtoffers die onder zijn handen aan vermindking, dood en verderf ten onder gaan, niet met zijn persoonlijke emoties en stress wil lastig vallen. Hij staat naast een hospitaalbed waarop een geprojecteerd beeld van hemzelf ligt waar de ledematen aan ontbreken.

Gedurende de voorstelling verschijnen op een breed scherm een viertal alter ego's van de acteur. Zij vertolken de overige personages. Hun persoonlijke ervaringen en verhalen vormen de kleine privé anekdotes die het hart van de toeschouwers raken. Zoals de brief van een stervende soldaat aan zijn ongebooren zoon snijdt door de ziel, zo komt de voortdurende herhaling van de tekst 'God, ik geef mijn leven voor de vrijheid van mijn land' ons ongemakkelijk voor. We hebben, zo klinkt het in het stuk, sinds Atilla de Hun niks bijgeleerd.

Tegen het einde geeft de verpleegster haar persoonlijke gevoelens de ruimte. Zij geeft dan toe dat het onmogelijk is om tussen al die verminkte jonge mannen nog 'vrouw' te kunnen zijn. En terwijl ze eindelijk haar hart lucht, worden haar door een soldaat met PTSS de meest vrouwonvriendelijke verwensingen naar het hoofd geslingerd. Een contrast dat haar pijn alleen maar groter maakt. Onder het loopgravenlied 'Stille Nacht' dat als een soort mantra wordt herhaald en steeds ongemakkelijker klinkt, verdwijnen de alter ego's van het scherm, terug in de mist van de oorlog of de dood. De verpleegster resten slechts twee woorden: 'Help me!' Een honderdtal toeschouwers was getuige van een indringend relaas, dat mede dankzij de hedendaagse computertechniek in een schitterende vorm gegoten was.

De Standaard: 'We lijken in onze oorlogszucht niet te evolueren'

VALENTIJN DHAENENS EN HET EFFECT VAN DE GROTE OORLOG OP DE KLEINE MAN

'We lijken in onze oorlogszucht niet te evolueren'

Wat volgt er na speechende volksmenners, in een theatersolo met als titel De grote mond? De kleine man natuurlijk. Op zijn kleinst, geïmpregneerd door de trauma's van een wereldoorlog. Valentijn Dhaenens: 'Dit wordt een voorstelling als een splinterbom.' 'We lijken in onze oorlogszucht niet te evolueren'

De eerste soloproduktie van Valentijn Dhaenens, acteur bij het theatercollectief Skagen en onder meer te zien in De helaasheid der dingen, was een van de beste theatervoorstellingen van de voorbije vijf jaar. Voor een batterij microfoons bracht Dhaenens in De grote mond een compilatie van redevoeringen waarin sprekers zich een beetje God wanen. Zo combineerde hij oorlogstoespraken van de Duitse minister van Propaganda Joseph Goebbels en de Amerikaanse generaal George Patton. De voorstelling onthulde onze blijvende behoefte aan welsprekende leiders. Ze liet aan den lijve voelen wat de kracht van het woord en van retoriek kan zijn.

De grote mond ging in 2008 in première in een Leuvense aula en is intussen uitgegroeid tot een hit. De Engelstalige versie, Big mouth, werd in 2012 gelanceerd op het festival van Edinburgh. Vorig seizoen volgde een speelreeks in het Soho Theatre in Londen, daarna een tournee in Groot-Britannië. In januari speelt Dhaenens negen keer in New York, om vervolgens twee maanden in Australië neer te strijken.

De belangstelling en het onthaal blijven de acteur verbazen. 'Big mouth trekt in het buitenland voor een stuk een academisch publiek aan, dat sterk in de werking van retoriek geïnteresseerd is', zegt hij. 'De debatten achteraf duren soms langer dan de voorstelling. Er komen ook scherpe en intelligente vragen waar ik mij schrap voor moet zetten.'

Vooraf de vorm blijkt vreemd over te komen bij een buitenlands publiek: Big mouth geldt er als avant-garde, experimenteel theater zonder een verhaal. Dhaenens: 'Ik heb het nooit zo bedoeld, maar het is een mooi neveneffect: voor veel jongeren dient deze voorstelling als eyeopener. Dat dit ook een vorm van theater kan zijn waar ze anderhalf uur geboeid naar kijken en achteraf nog over kunnen discussiëren ook.'

Was het makkelijk om een opvolger te vinden voor 'De grote mond'?

'Het ging vanzelf. Ik wilde eigenlijk een follow-up maken. De keerzijde tonen van de speeches, de dramatische gevolgen ervan in plaats van de concrete aanleidingen. Dit moest een voorstelling worden over de échte helden, de mannen die de bevelen uitvoerden. Zo kwam ik vanzelf uit bij de Eerste Wereldoorlog, een oorlog die in het geheugen gegrift staat vanwege zijn ontstellende zinloosheid.'

In 'De grote mond' ontmantelde u de taal van de redevoering. Welke taal spreekt de oorlog?

'Er is zoveel oorlogsliteratuur geschreven, er zijn massa's films over oorlog gedraaid. Mensen zijn erdoor gefascineerd. Maar op toneel? Spectaculaire scènes tonen of soldaatje spelen was niet mijn

bedoeling. Ik heb vooral de trauma's van de oorlog opgezocht. Terwijl De grote mond een logica volgde, neemt De kleine oorlog meer de vorm aan van een splinterbom. Het is een puzzel van teksten waarin de chaos van de oorlog voelbaar wordt. Er duiken minder anekdotes of historische feiten in op. Angst, pijn en shock vormen de rode draad. Met één vraag die als bij de slachtoffers telkens weer terugkeert: hoe ben ik hier in godsnaam in verzeild geraakt? Bij uitbreiding is dat het soort vraag dat je jezelf in conflictsituaties in het dagelijkse leven voortdurend stelt.'

De locatie wordt een ziekenboek net achter de linie. Waarom hebt u die gekozen?

'In de oorlog is het veldhospitaal de eerste plek van bezinning. Ook verpleegsters, zoals ik er een speel in De kleine oorlog, evolueerden er van idealisme naar cynisme.'

'Een inspiratie was Johnny got his gun, het anti-oorlogsboek waarin de Amerikaanse scenarist en romancier Dalton Trumbo een fictief slachtoffer uit de Eerste Wereldoorlog opvoert. Een man zonder armen of benen, maar ook zonder gezicht, gehoor of smaak. Alleen zijn hersenen werken nog, maar hij weet nooit precies of hij waakt of droomt. Een man die opgesloten zit in zichzelf: heel de voorstelling is daarrond opgebouwd. Allerlei personages en afsplitsingen passeren de revue in videofragmenten.'

'Het wordt veel minder een virtuoze tekstvoorstelling. Ik verwijs vooruit naar Vietnam en Irak, maar keer ook terug in de tijd. Om iets van de oerkrijger te suggereren, passeert een fragment waarin een soldaat Attila de Hun imiteert: met een misselijk makende reeks kreten om ten strijde te trekken.'

Bestaat er zoiets als een geromantiseerd beeld van de frontsoldaat?

'Als we van één oorlog een heldhaftig en romantisch beeld hebben, is het wel de Tweede Wereldoorlog. Bij de Eerste denken we spontaan aan loopgraven, miserie, het vastzitten in de modder. De harde realiteit, kortom.'

'De vraag die ik mij voortdurend stel is: waarin schuilt onze zucht naar strijd? In de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog heerste er bij jonge mensen een zekere euforie, een zin naar avontuur. Waren ze dan zo naïef? In Reis naar het einde van de nacht beschrijft Louis Ferdinand Céline een militaire fanfare die door het dorp trekt, met daarachter een bende Joelende soldaten.'

'We lijken in oorlogszucht niet te evolueren, ook al denken we dat we pacifistischer worden. Lees de brieven van Amerikaanse jongeren die in Irak gingen vechten: ze deden het vrijwillig, uit idealisme om de wereld te gaan bevrijden. Oorlogscultuur zal altijd deel uitmaken van ons menszijn.'

Stappen we makkelijk mee in oorlogsretoriek?

'Elke bedreigende situatie vormt een voedingsbodem voor demagogie, die dat gevoel uitbuit en vergroot. Neem de manier waarop de beide landsgedeelten in België met elkaar omgaan. We kennen elkaar onvoldoende, maar al te makkelijk wordt een soort vijandsbeeld gecreëerd.'

Een solovoorstelling maken: hoe begin je eraan?

'Een jaar lang heb ik alleen maar over de oorlog gelezen. Dat is best raar. Zeker als je net vader geworden bent van je eerste kind en je vanzelf al wat gevoeliger bent.'

‘Hoe zo’n voorstelling groeit: ik maak eerst stapeltjes met dingen die ik wil bijhouden. Waar ik het snelst door gepakt was, was het fenomeen van shellshock. Wie eraan leed, werd niet begrepen of veroordeeld voor desertie. In de Eerste Wereldoorlog kon ook de medische wetenschap voluit experimenteren. Er moesten voortdurend dringende ingrepen gebeuren, zoals amputaties of huidtransplantaties, die in een burgermaatschappij ondenkbaar waren. Beelden van monsters met weggerukte kaken hebben een enorme impact op mij gehad.’

Is het prettig om alleen een voorstelling te maken?

‘Solovoorstellingen zijn bevredigend, omdat je er iets van je persoonlijkheid in kwijt kan. Maar ze zijn wel zeer eenzaam. Je werkt op een totaal andere manier dan met een theatergroep. Persoonlijker, gevoelsmatiger. Omdat je je niet hoeft te verantwoorden, kan je een stuk verder en extremer gaan. Maar van de weeromstuit zit je er soms ook naast, omdat je feedback mist en ingekapseld dreigt te worden in je eigen verhaal.’

‘In deze voorstelling wil ik ook lethargie en verveling laten voelen, een toestand waar geen verandering in komt. Allemaal dingen die niet bijdragen tot een spannende voorstelling. Maar als je alleen werkt, kan je veel aftasten en uitproberen. Om soms op je stappen terug te keren.’

U maakt met deze voorstelling deel uit van een hele herdenkingsindustrie. Hoe voelt dat?

‘We zullen overspoeld worden door herdenkingen. Maar in de overdaad wil ik mijn eigen pad aanhouden. Deze voorstelling gaat niet over geschiedenis of persoonlijke verhalen. Wel over emoties, over de traumatische angst van één persoon.’

Een historisch bewustzijn, het trekken van lessen uit het verleden, lijkt uw drijfveer te zijn.

‘De leergierigheid om dingen beter te leren begrijpen, is voor mij een late ontdekking. Het blijft een onuitputtelijke bron. Hoe zou de oermens hierover denken: ik betrap mij soms op die reflex. Wat overigens ridicuul is, want over de oermens weten we niet bijzonder veel.’

‘Maar het instinct versus de cultuur, de beschaving en de evolutie: het houdt mij bezig. Worden we steeds beschaafder, of bewegen we in cirkels? De geschiedenis voedt mijn pessimisme over dat laatste. Ik ben ook bang voor de oorlogen die we nog zullen meemaken. Welke beslissingen zal ik dan moeten nemen? Aan welke kant je belandt, hangt vaak alleen van geluk af. Maar uiteindelijk kan je weinig ondernemen om aan de oorlogsmachine te ontsnappen en weet je dat er alleen maar slachtoffers zullen overblijven.’

‘Dat we het begin van een conflict niet zien, of er zo weinig bij stilstaan: het blijft mij verbazen. Onze grootouders hebben de Tweede Wereldoorlog nog meegemaakt. Het lijkt alsof wij hem al zijn vergeten.’

Staalkaart “De zinloze zucht naar strijd”

Valentijn Dhaenens maakt en speelt DeKleineOorlog

Hoe zet je oorlog op een podium? Alvast niet door een paar loopgraven na te bouwen of een gevecht te ensceneren, vindt theatermaker Valentijn Dhaenens. In zijn succesvolle monoloog DeGroteMond liet hij speeches van wereldleiders met elkaar resoneren tot één grote ode aan de – vaak gevaarlijke

– kracht van het woord. In DeKleineOorlog laat hij de gewone mens antwoorden. De soldaat die ja knikt en naar het front trekt. De verpleegster of dokter die kapotgeschoten levens probeert te lappen. Eerst was er het woord. Toen kwam er een daad. Nu zijn er enkel nog gevolgen.

Twee maanden voor de première is Valentijn Dhaenens nog overstelpt door interessant en bruikbaar materiaal. Stapels boeken met reepjes papier als geheugensteuntjes tussen de bladzijden. Notities. Flarden tekst. Video en geluidsopnamen. Langzaam beginnen zich in die chaos de contouren van een voorstelling af te tekenen. ‘Eigenlijk hou ik niet zo van chaos’, zegt Valentijn Dhaenens. ‘Ik vloek geregeld dat ik gestructureerder tewerk moet gaan, al helemaal wanneer ik weer eens op een perfect bruikbaar tekstfragment stuit dat ik in de veelheid helemaal uit het oog dreigde te verliezen. Maar uiteindelijk levert die moeizame, zoekende weg voor mij toch de grootste rijkdom op. Ik pluk overal stukjes uit en leg dingen samen in de hoop dat ze op een gegeven ogenblik zullen beginnen te communiceren, wat ook vaak gebeurt.

Het is een avontuurlijke manier van werken. Als je bij het begin al een structuur vastlegt, maak je één beslissing en is er daarna geen weg meer terug. Nu kan ik veel open houden en gaandeweg nog dingen aanpassen, of zelfs heel het ding compleet omgooien, precies omdat ik niet naar één specifiek punt toe werk.

Dat is ook het voordeel van alleen werken: je kunt heel intuïtief beslissingen nemen, omdat je de keuzes die je wil maken niet aan anderen hoeft uit te leggen en niet hoeft te verdedigen. Er is zo’n quote van Wittgenstein: Die Grenzen meiner Sprache bedeuten die Grenzen meiner Welt. Bij mij is dat echt zo. Als ik iets uitleg – zoals ik ook nu zit te doen – heb ik het gevoel dat jij je er een beeld van vormt, maar dat beeld stemt niet overeen met het mijne. In de communicatie verliezen we ook veel. Daarom wil ik ook echt dat het een solotrip blijft – een confrontatie met mezelf en mijn gedachten. Dat levert al eens scherpere of extremere beslissingen op, ook al omdat je je niet kunt laten beïnvloeden door wat anderen van jouw ideeën vinden.’

Op zijn laptop heeft Valentijn Dhaenens een mapje met de titel ‘Scherven’. Daarin verzamelt hij ook weer fragmenten, stukjes die hij zelf heeft geschreven, ideeën. Zin per zin vormt zich zo een tekst. ‘De heftigste periode moet nog komen, zegt hij. ‘Mijn monoloog DeGroteMond heb ik op dezelfde manier gemaakt en die heeft pas in de laatste week voor de première zijn definitieve vorm gekregen.’

De keerzijde

In de aanloop naar de DeKleineOorlog heeft de maker halve bibliotheken vol oorlogsboeken gelezen. ‘Die concentreerden zich voornamelijk rond de Eerste Wereldoorlog’, legt hij uit. Volgend jaar is het een eeuw geleden dat die oorlog uitbrak, dus daarvoor alleen al leek het een logische keuze om hem als vertrekpunt te nemen. ‘Maar die Eerste Wereldoorlog staat ook symbool voor ‘de oorlog’, vindt Valentijn Dhaenens. ‘Het was de eerste geïndustrialiseerde oorlog, het eerste mondiale conflict. En hij was totaal zinloos: hij ging over niets en heeft uiteindelijk ook niets veranderd. Ik zie de Eerste Wereldoorlog dan ook als hét symbool voor de zinloze zucht van de mens naar strijd. Dat wordt het hart van de voorstelling.’ Maar de boeken en documenten bleven zich ophopen. Zucht naar strijd en zinloosheid beperken zich nu eenmaal niet tot 1914-1918. ‘Ik heb ook veel gelezen over Irak en Afghanistan, en dan terug in de geschiedenis, tot en met de oorlogen van de Spartanen, helemaal in het begin. Welk materiaal nu wel of niet de uiteindelijke voorstelling zal halen, is nog niet duidelijk, maar ik weet wel al wat ik ermee wil vertellen. Er gaat in 2014 heel wat rond de Eerste Wereldoorlog gebeuren en veel van die projecten zullen wellicht het leven van één persoon centraal stellen.

Daarom wil ik de anekdote graag overstijgen en veel verschillende stemmen aan bod laten komen, om zo een universeel verhaal te verkrijgen. Daarbij wil ik vooral de gewone man niet uit het oog verliezen. De verleiding is groot om er hier en daar nog een speech tussen te steken die oproept tot oorlog. Ik heb er nog een aantal goeie liggen die de vorige voorstelling niet hebben gehaald', lacht hij. 'Maar ik hou me in: DeKleineOorlog moet de keerzijde van de medaille tonen. DeGroteMond concentreerde zich op de woorden van grote mannen die zich God wanen en met een vingerknip hele massa's de oorlog in sturen. Nu wil ik de stemmen laten horen die uit die massa's klinken. Het slachtoffer. De gewone mens die zich niet kan weren tegen die grote ideeën, die niet in staat is om te zeggen: Ik doe hier niet aan mee.'

De eerste plek van bezinning

De setting wordt een veldhospitaal. Dat was één van de eerste gegevens die vastlagen voor DeKleineOorlog. 'Ik had best wat moeite met het idee om oorlog op toneel te brengen. Wat moet je daar dan mee? Het interesseert me niet om een stuk over vechten te maken. De hysterie waarin mensen in een oorlog terecht komen, daarentegen, die boeit me. Het veldhospitaal is de eerste plek van bezinning, de plaats waarnaar gewonden worden afgevoerd, recht van het front, de plek waar mensen gered moeten worden.

Meestal gebeurt dat in erbarmelijke omstandigheden, in barakken of tenten of in een schooltje dat in allerijl als ziekenhuis is ingericht.' En wat het allerbelangrijkste is voor een theatermaker: in een veldhospitaal komen alle verhalen samen. De gewonden hebben het net allemaal meegemaakt. Artsen en verplegend personeel moeten soms razendsnel reageren. Je hebt de persoon die achteraf het bloed van de vloer moet schrobben en de pastoor die de laatste sacramenten komt geven. Een hoge officier komt een soldaat een decoratie brengen. Mensen komen en gaan, leven en sterven. 'Zeker in de Eerste Wereldoorlog zijn in veldhospitaal ook veel nieuwe ontdekkingen gedaan', vertelt Valentijn Dhaenens. 'Artsen hebben als gek benen en armen afgezet in die periode. Ze hebben risico's genomen die geen mens in het burgerlijke leven zou aandurven. Vaak kregen ze slachtoffers op hun operatietafels die zonder ingreep binnen de paar uren dood zouden gaan, en dus probeerden ze soms maar iets. Huidtransplantatie is toen uitgevonden. Een dokter probeerde bij een man wiens gezicht voor de helft verbrand was, een stuk huid uit zijn achterste in de plaats te naaien. In het begin zagen de resultaten er vreselijk uit, maar ze ondervonden wel dat het kon.'

De spilfiguur van de voorstelling wordt een verpleegster. Ze mag geen Florence Nightingale-type zijn, maar een vrouw die in de gruwel achter het front langzaam al haar illusies, haar idealen en uiteindelijk haar menselijkheid verliest. Dat idee haalde Valentijn Dhaenens bij het autobiografische Het kielzog van de oorlog van Ellen La Motte. Dat boek schetst zo'n ontluisterend beeld van de oorlog dat het in de Verenigde

Staten lang verboden is geweest. 'Iedereen denkt bij de verpleegsters uit de Eerste Wereldoorlog automatisch aan verzorgende, moederlijke types. De gewonden zijn ook vaak heel jonge jongens – 18- of 19-jarigen – die om hun mama roepen als ze pijn lijden.' La Motte stelt het geromantiseerde beeld van de vriendelijke verpleegster die de hand van een gewonde soldaat vasthoudt tot hij weer beter is, grondig bij.

'Ze beschrijft heel raak hoe ze vol motivatie en goede wil als Amerikaanse verpleegster naar België reist, maar hoe dat idealisme uiteindelijk verzandt in cynisme en zelfs haat voor de mannen die ze moet verzorgen. Ik ben geen vrouw meer, zegt ze ergens. Ik hoop dat dat soort vervreemding van de eigen menselijkheid goed tot uiting zal komen als ik de rol van zo'n vrouw op mij neem.'

Waanzin Een ander boek dat een onuitwisbare indruk heeft nagelaten op de acteur, is Johnny got his Gun van Dalton Trumbo (1939). 'De meeste andere boeken die ik gelezen heb, waren documentair. Dit is fictie. Het gaat over een man die zijn benen en armen kwijt is. Hij kan niet meer spreken, proeft niks, is blind en doof.

Maar hij leeft! Hij ademt en zijn hart klopt. Hij voelt enkel door de trillingen van de vloer die via zijn bedframe zijn nek bereiken, wanneer er iemand zijn kamer binnenkomt. Het erge is dat die man niet weet of hij droomt of denkt, want hij kan niet checken of hij wakker is of slaapt. Die toestand geeft een fantastisch beeld van het oorlogsslachtoffer dat opgesloten zit in zichzelf. En dat wil ik zeker op de een of andere manier in de voorstelling verwerken. Het geeft ook te denken: het is voor het eerst in de geschiedenis dat men zulke gehavende mensen in leven kon houden.' Maar in hoeverre ben je nog een mens als je zo'n bestaan leidt? En waartoe dient de gruwel die tot zulke toestanden leidt? 'Al zolang er mensen zijn, vechten ze. En zelden of nooit heeft oorlog een positieve uitkomst. Vroeger kon je nog opperen dat het grondgebied en dus de economie erop vooruit kon gaan, maar dat is de laatste honderd jaar niet meer het geval. Oorlog kost juist veel geld. Het conflict in Irak alleen al heeft zoveel miljarden gekost dat het eeuwen zal duren voor de grondstoffen van het land – waar het toch uiteindelijk voor een groot deel om draaide – eenzelfde budget zullen kunnen opleveren. De waanzin van de oorlog neemt met elk conflict toe. Telkens draait het uit op een massa mensen die totaal niet meer weten waarom of wat of hoe. Niemand weet nog wat de betekenis is van de oorlog die ze voeren. Elke keer gaat het zo en elke keer gebeurt het opnieuw.'

Het viel Valantijn Dhaenens tijdens zijn researchperiode op dat de meeste soldaten die in 1914-1918 naar de oorlog trokken, aanvankelijk heel veel zin hadden in dat grote avontuur. 'Was het leven saaier, toen?' vraagt hij zich af. 'Ze moeten toch beseft hebben dat ze dood konden gaan? Maar nee, er heerste een soort euforie. Je leest dat heel goed in de afscheidsbrieven die de soldaten moesten schrijven. Die werden naar hun familie gestuurd in het geval dat ze sneuvelden. De brieven geven een heel goed beeld van wat er zich in de hoofden van die jongens afspeelde. Ze waren ook wel heel erg gelovig, allemaal. Dan schrijven ze naar hun moeder dat ze elkaar zullen terugzien in de hemel... Zelf heb ik helemaal niks met religie, maar ik kan me voorstellen dat het een zekere troost geeft als je gelooft dat je je familie sowieso ooit terug zult zien.

Maar daarnaast waren ze gewoon ook ongelooflijk trots dat ze konden gaan vechten voor hun land. Dat soort nationalisme kun je je nu nog nauwelijks voorstellen.' Wanneer je zo diep in de oorlogsdocumenten begint te graven, speelt op een gegeven ogenblik onherroepelijk de vraag door je hoofd hoe je zelf zou reageren op zo'n toestand.

'Ik zou niet meedoen, nee', zegt Valentijn Dhaenens. 'Ik ben niet heldhaftig. Waarschijnlijk zou ik gewoon verstijven van angst. Ik heb bovendien nogal de neiging om me af te zetten tegen groepsdynamiek. En dat is nogal nefast in een oorlog. De kameraadschap tussen soldaten worden altijd zo geromantiseerd: je leest overal hoe ze elkaar opkrikken en opzweepen. Ik heb het altijd heel moeilijk met opgaan in een massa. Ik ben er veel te argwanend voor. Je ziet veel te vaak hoe groepsdynamiek net tot mistoestanden kan leiden en in een oorlog is dat nog extra aan de hand. Denk bijvoorbeeld maar aan wat er allemaal is gebeurd in Abu Graib. Een mens alleen zou zulke dingen nooit doen, denk ik. Maar goed. Stel dat ik toch verplicht zou worden om mee te gaan, dan zou ik iets in de verzorging proberen te doen of zo. Ik denk niet dat ik in staat zou zijn om een ander mens te doden. Hoewel iedereen waarschijnlijk zijn grenzen heeft...' Als je iemand met wraakgevoelens opzadelt, kun je hem bijvoorbeeld al heel ver drijven. 'Dat is ook weer gebleken na 9/11. Door die aanslagen voelden de Amerikanen zich vreselijk op hun ziel getrapt en veel soldaten gaven dat ook aan als reden om naar Irak te trekken. Irak bleek er uiteindelijk niks mee te maken te hebben, maar dat is dan weer een ander verhaal.'

Fijne spanning

Van zijn vorige monoloog, DeGroteMond, heeft Valentijn Dhaenens ook een meertalige versie gemaakt, waarmee hij tot u toe vooral in het Verenigd Koninkrijk is gaan toeren. Net zoals in Vlaanderen en Nederland kreeg de voorstelling daar laaiend enthousiaste reacties van pers en publiek. Binnenkort staat de monoloog zelfs in Australië en met een beetje geluk in de Verenigde Staten. 'Er is al even sprake van geweest om ermee naar Texas te gaan', vertelt Valentijn Dhaenens en hij grijnst even: 'Als dat er effectief van komt, ga ik toch even slikken voor ik het podium op ga.' Zowat een derde van DeGroteMond bestaat uit Amerikaanse speeches, onder meer van de beide ex-presidenten Bush. 'Nee, ik ben echt heel benieuwd naar de reacties van een Amerikaans publiek.' Een buitenlandse theatertournee is ook gewoon de best

denkbare publieksstudie. 'Er is al een behoorlijk verschil tussen een Vlaams en een Nederlands publiek', legt Valentijn Dhaenens uit. 'Als je na enkele voorstellingen opeens in Nederland gaat spelen, voelt het daardoor aan als een tweede première. Het lijkt of Nederlanders vooraf al heel veel zin hebben in de voorstelling, waardoor ze anders kijken en veel sneller hardop reageren. In Engeland veroorzaakt Bigmouth altijd opvallend heftige reacties. Ze vinden wat ik daar doe bijzonder avant-garde, maar zijn tegelijk aangenaam verrast dat zoiets hen zozeer kan raken. Ik krijg er na de voorstelling keer op keer zeer kritische vragen. Waarom draag ik geen uniform? Waarom hangt er geen vlag? Het is een heel andere theatercultuur: ik vind het decor voor DeGroteMond eigenlijk vooral basic – er staat wat ik nodig heb en dat is dat. Ik heb wel het gevoel dat de voorstelling er niet zozeer het reguliere theaterbezoek trekt, maar vooral intellectuelen die op het retorische gegeven afkomen.'

Hoewel DeKleineOorlog compleet los staat van de vorige, zijn er ook raakpunten. Alleen al door de schrijfwijze van de titel en het feit dat het twee monologen van eenzelfde acteur betreft, zullen de twee vergeleken worden. Geeft zo'n succesvolle voorganger vooral meer zin in nummer twee of brengt zoiets toch voornamelijk meer druk met zich mee? "Een beetje van beide, eigenlijk", vindt Valentijn Dhaenens.

"Ik probeer me vooral te concentreren op waar ik nu mee bezig ben. Maar er is al wel veel interesse voor DeKleineOorlog. De voorstelling verkoopt vlot en veel toeschouwers willen speciaal komen kijken naar DeKleineOorlog omdat ze DeGroteMond zo sterk vonden. Dat zorgt wel voor lichte druk, vooral ook omdat DeGroteMond goed valt bij een heel breed publiek. Ze zien het als een soort show rond 2500 jaar redevoeren, waardoor het soms eerder als een soort popconcert dan als een theatervoorstelling lijkt te werken. Nu, die vroege interesse heeft evengoed met het thema te maken: veel organisaties willen graag iets doen rond 100 jaar Eerste Wereldoorlog. Ook als ik voor Bigmouth in Engeland ben, zijn de mensen direct enthousiast als ik vertel wat de volgende wordt. Ook dat is leuk, maar daar hou ik voorlopig geen rekening mee. Anders moet ik al beginnen nadenken over de transporteerbaarheid, terwijl er nu een decor aan het ontstaan is dat helemaal niet zo licht en meeneembaar lijkt te worden. Maar de interesse zorgt toch vooral voor een fijn soort spanning."

Uit: VETO

Achter de Schermen | "De oorlog is een lineaire toestand, als een plaat die blijft hangen"

DeKleineOorloG is de tweede solovoorstelling van Valentijn Dhaenens, acteur bij theatergezelschap SKaGeN en bekend van de film De helaasheid der dingen. De voorstelling gaat over de soldaten die de opruiende oorlogstaal van de leiders moeten waarmaken. Hij wil de kant van oorlog tonen die niet heroïsch is. "Ik probeer geen anekdotisch, maar een gevoelsmatig verhaal te maken."

MARGOT DE BOECK EN LUCAS DE JONG

Veto: Uw eerste solovoorstelling DegrotemonD ging over speeches van wereldleiders, die vaak bij oorlog of dictatuur betrokken waren. Nu is er DeKleineOorloG. U heeft een speciale interesse voor oorlogen?

Valentijn Dhaenens: «Het idee voor deze voorstelling is ontstaan bij DegrotemonD. Daarin wilde ik aantonen hoe krachtig taal kan zijn. Publiek laat zich snel verleiden als iets goed gezegd is. Vreemd genoeg was DegrotemonD vrolijk, het publiek was heel enthousiast. Ik had iets choquerends verwacht. Dat bewijst dat die speeches goed werken, maar het toont de slachtoffers er niet van.»
«Zo is het idee voor de tweede voorstelling ontstaan. Ik ben bovendien altijd meer gefascineerd geweest door de Eerste dan de Tweede Wereldoorlog. Ik zie de WO I als symbool voor alle oorlogen, omdat het de eerste geïndustrialiseerde oorlog was die bovendien geen steek hield.»

TERRASJE

«Voordien gingen oorlogen over grondgebied of economie, maar in de WO I was er gewoon zin om te vechten. In alles wat ik gelezen heb is mij opgevallen dat er een enorm enthousiasme was om eraan te beginnen. Voor jongeren was het leven toen saai. Zij zagen het als een avontuur, als een scoutskamp. In het boek Voyage au bout de la nuit van Céline las ik een passage waarin twee mannen op een terrasje zich direct aansluiten bij de militaire fanfare wanneer die door hun dorp paradeert, zoals bij de rattenvanger van Hamelen. Ze wisten niet wat hen te wachten stond. Zo naïef.»

«De aanslag op de troonopvolger (de moord op Frans Ferdinand van Oostenrijk wordt algemeen gezien als aanleiding voor de WO I, red.) leende zich als een goed excuus voor een conflict, dat zagezegd maar drie weken zou duren. Toch zat heel Europa al te wachten om de bloeiende wapenindustrie te gebruiken. Er is het idee van de mens die steeds beschaafder wordt, maar dat zich niet in minder gruwelijke oorlogen vertaalt. Je doet een manoeuvre naar een volgende modderige loopgraaf en twee weken later moet je terug naar de vorige. Uiteindelijk schuif je vier jaar lang niets op. Ik wil dan ook iets vertellen over alle oorlogen, of nog algemener over de zucht naar strijd van de mens.»

Veto: Al heel wat geschiedkundigen houden zich, zeker in het licht van de honderdjarige herdenking, met de WO I bezig. Zij doen dat uiteraard wetenschappelijk. Wat is uw aanpak?

Dhaenens: «Ik ben geen wetenschapper. Ik verplicht mezelf een jaar lang over oorlog te lezen, zoals anderen een roman lezen. Ik hou ervan mij op iets te storten. Ik doe ondertussen nog mijn ander werk, maar schrijf stukjes op, maak stapels, kopieer. Het duurt heel lang. Ik ben bovendien iemand die niet graag kiest, want dan moet je altijd verliezen. Uiteindelijk gebruik ik ongeveer zes van de honderd procent van al die dingen. DeKleineOorloG is ook zo tot stand gekomen. Als je tijd genoeg neemt, beginnen dingen elkaar vanzelf op te zoeken. Op zo'n intuïtieve manier te werk gaan kan wel enkel als je alleen werkt. Een collectief werkt gericht, maar je moet jezelf altijd verdedigen.»

TRIGGERS

«Ik maak ook geen verhalen of anekdotes. Toch moet je een vervanging voor het verhaal vinden. Je hebt iets nodig dat iets anders triggert. Dat is wel moeilijk. Zo lag DegrotemonD lang op de piste van de Grieken. Ik had mij een week opgesloten om de kransrede van Demosthenes te herleiden

tot zo'n drie pagina's. Toen ik het thuis voorlas voelde ik dat het niet werkte, omdat de toehoorder het niet gelezen had. Dagen, weken dacht ik alles af te blazen, het ging niet lukken, ik vond mezelf een onnozelaar.»

Veto: Wat steekt u wel in uw voorstellingen, als er geen verhaal inzit?

Dhaenens: «Ik probeer een andere reis af te leggen dan een anekdote, er zijn al zoveel verhalen.

Bijna alles is een verhaal. Als je een verhaal hebt, dan verplaats je je in dat hoofdpersonage.

Daarom wenen sommige mensen ook, ze leven zich in. Bij het kijken naar een film moet je er maar eens op letten in wiens huid je kruipt. Dat is een bepaald mechanisme, dat weten scenaristen ook.

Ik probeer geen anekdotisch, maar een gevoelsmatig verhaal te maken. Bij DegrotemonD hadden mensen het gevoel van een grote reis, zonder dat ze zich in een personage verplaatsten. Het is meer een toestand dan een verhaal van A naar B. Je kunt het met een muziekstuk vergelijken.»

CIRKELTJE

Veto: Welke toestand creëer je bij DeKleineOorlog?

Dhaenens: «De toestand is trauma. Deze voorstelling is statisch, omdat de oorlog een lineaire toestand is, als een plaat die blijft hangen. Het onderwijs valt stil, alle mensen wachten tot de oorlog gedaan is, alles stopt. De dynamiek in deze voorstelling is een introversie, niet zo naar buiten zoals bij DegrotemonD. Het is zoals een nachtmerrie. Alsof je koorts hebt. Dan kom ik altijd in dezelfde cirkeltjes terecht, en je kunt daar niet uit geraken, uit die cirkeltjes.»

Veto: We moeten ons dus niet inleven bij uw voorstelling?

Dhaenens: «Het is niet leuk om in te vullen wat mensen moeten voelen, dat is meer individueel. Ik vind het moeilijk om te zeggen wat je wil bereiken. Misschien stilte bij het publiek, of een voorstelling als een splinterbom. Het gaat niet over wij en zij, goed en slecht, het gaat over de mens die oorlog voert, en dat zijn ook wij. Wij maken deel uit van die mensheid die oorlog voert. Het enige ras dat oorlog voert om ideologie, omdat mensen anders denken.»

Veto: U houdt ervan zich te storten, zelfs in isolement. Maar u kent de gevolgen ook niet altijd, getuige uw verbazing over de ontvangst van DegrotemonD. Bent u een van die mannen op het terrasje in de passage van Céline, die u aanhaalde?

Dhaenens: «Euh, dat is wel wat verregaand. Ik maak wel echt voorstellingen voor het publiek, ik maak geen voorstellingen waar niemand blij om is. Ik wens te communiceren, te delen, niet alleen geschiedenis te studeren. Op het einde moet ik de communicatie met het publiek hebben. Maar het is zeker een avontuur. Ik weet niet waar het gaat eindigen en dat is spannend. Ik weet niet hoe ik mij overmorgen ga voelen.»